

Bilaga till anvisningarna för sakkunniga och vittnen om förundersökningens och straffprocessens skeden

Innehåll

1	Inledning	2
1.1	Förkortningar som används i texten	2
2	Straffprocessen som helhet	3
3	Polis- och förundersökning	5
3.1	Kommunikationen över räddningsverksamheten under en utredningsprocess som en särskild fråga	6
4	Åtalsprövningsfasen.....	8
4.1	Åtalsprövning	8
4.2	Preskription av åtalsrätten.....	9
4.3	Grunderna för beslut om åtalseftergift	9
5	Behandling av brottmål i domstol.....	11
5.1	Förberedelse i brottmål	11
5.2	Muntlig huvudförhandling	11
5.3	Sakkunnig och vittne vid rättegång – praxis	13
6	Källor som använts i bilagan	16

1 Inledning

I projektet Pelastuslaitosten ilmoitusmenettelyt ja viranomaisyhteistyö palojen tutkinnassa (*Räddningsverkens anmälningsförfaranden och myndighetssamarbete vid utredning av bränder, 2022–2024*) som genomfördes av Räddningsinstitutet och finansierades av Brandskyddsfonden utarbetades anvisningar för sakkunnig- och vittnesutlåtanden i anslutning till bränder. Syftet med anvisningarna är att särskilt betjäna

- *polismyndigheter som begär sakkunnig- eller vittnesutsagor*
- *räddningsmyndigheter som ger sakkunnig- eller vittnesutsagor.*

Som bilaga till anvisningarna önskades en framställning om undersöknings- och rättsprocessens olika skeden. Denna bilaga betjänar särskilt de räddningsmyndigheter som ger utlåtanden. I bilagan sätter man sig in i brottmålets skeden, behandlingen av tvistemål har uteslutits från framställningen.

I anvisningarna betonas särskilt de skeden i processen där räddningsmyndigheten deltar i myndighetssamarbetet, i allmänhet antingen som vittne eller sakkunnig. Därför behandlas i denna bilaga inte förundersökningsskedet i fråga om polisens undersökning och inte heller den straffverkställighet som eventuellt följer efter domstolsbehandlingen.

I en del av texten har olika myndigheters offentliga webbplatser utnyttjats. Dessa källor anges i fotnoterna.

1.1 Förkortningar som används i texten

JO	riksdagens justitieombudsman
FöUL	förundersökningslagen (805/2011)
MyndOffL	lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999)
RB	rättegångsbalken (4/1734)
Räl	räddningslagen (379/2011)
PolisL	polislagen (872/2011)
SL	strafflagen (39/1889)
RBL	lagen om rättegång i brottmål (689/1997)
BevKL	lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/1972)

2 Straffprocessen som helhet¹

Behandlingen av ett brottmål består av fyra faser:

- förundersökning
- åtalsprövning
- domstolsbehandling och
- verkställighet av ett eventuellt straff.

De olika faserna är inte helt fristående från varandra: de hänger samman och bildar brottmålets behandlingskedja. Förundersökningsmyndigheterna (polisen när det gäller eldsvådor), åklagaren, domstolarna och verkställighetsmyndigheterna ansvarar för de uppgifter som ingår i kedjan.

Behandlingsfasernas helhet kallas för straffprocess. Målet med processen är att ställa den som begått ett brott till svars för sin gärning. Straffprocessen kan åskådliggöras på följande sätt:

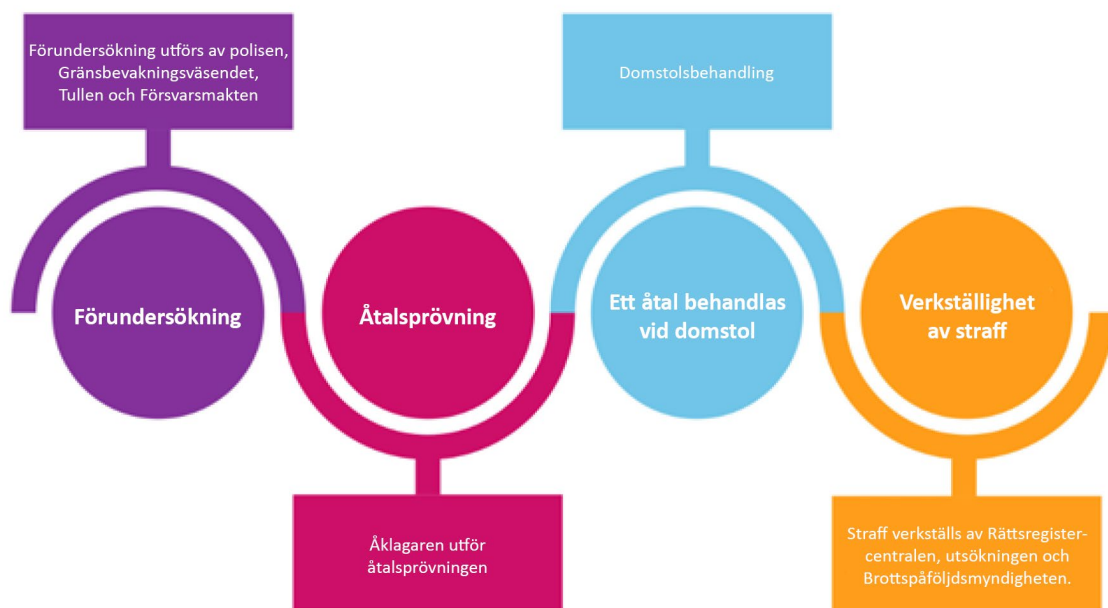

Bild 1 Straffprocessen som diagram. Källa: [Behandling av brottmål | Åklagarmyndigheten \(syyttajalaitos.fi\)](#)

¹ I huvudkapitel 2 *Straffprocessen som helhet* har fram till bild 1 utnyttjats Åklagarmyndighetens framställning på sidan [Behandling av brottmål | Åklagarmyndigheten \(syyttajalaitos.fi\)](#) (18.1.2024).

Straffprocessen kan också åskådliggöras med ett annat mönster som beskriver att straffprocessen sker stegvis, och i varje skede gallras en del av fallen bort. För att **förundersökningströskeln** ska överskridas räcker det att det finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts. **Åtalströskeln** är högre: då kan man på sannolika skäl misstänka att personen har gjort sig skyldig till ett brott. Det är mer sannolikt att ett brott har begåtts än att inget brott har begåtts. **Tröskeln för att döma** är högre än åtalströskeln: det finns inget rimligt tvivel om skuld. Man kan också tala om full bevisning.

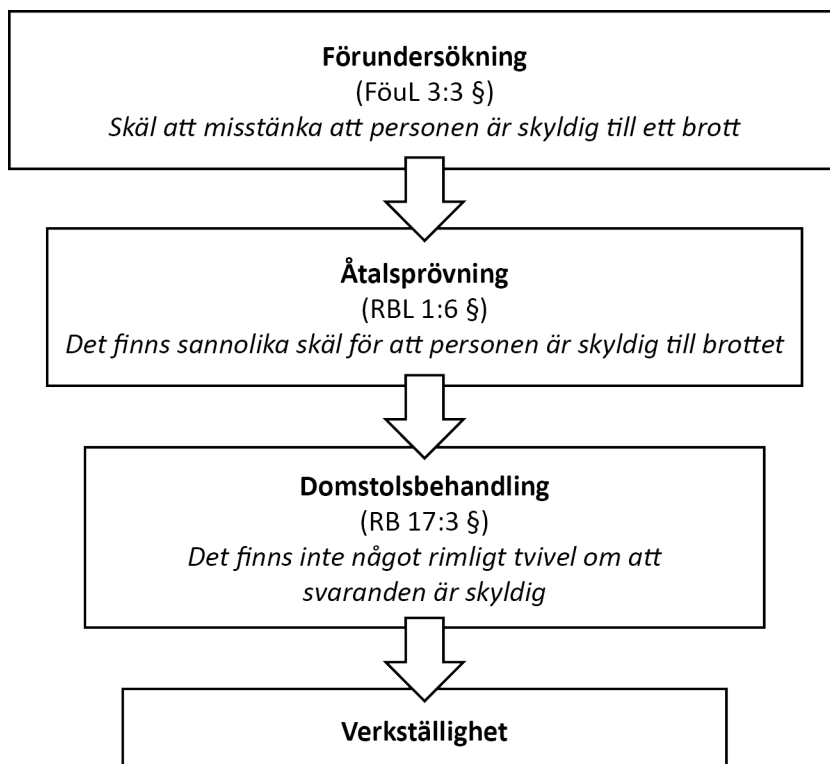

Bild 2 Straffprocessen stegvis (bearbetad utifrån Helesvirta 2020, 4).

En del av fallen gallras bort i olika skeden av straffprocessen. Om så inte var fallet skulle alla förundersökningar leda till åtal och alla åtal i sin tur till dom. Detta skulle i sin tur visa på allvarliga problem i det straffrättsliga systemet: antingen att endast säkra fall skulle undersökas och åtalas eller att tröskeln för åtal/domar skulle vara för låg. (JO 1585/4/2003, 6).

3 Polis- och förundersökning

Polisen kan undersöka eldsvådor som polisundersökning eller förundersökning.

Enligt 41 § 5 mom. i räddningslagen

"polisen ska företa polisundersökning enligt 6 kap. 1 § i polislagen (872/2011) för att reda ut brandorsaken vid sådana eldsvådor som har lett till dödsfall, allvarliga personskador eller betydande egendomsskador".

I utredningen av brandorsaken utreds alltså endast brandorsaken och inte till exempel skadeståndsfrågor. I polisundersökningen misstänks inget brott vid eldsvåda och undersökningen registreras som blandad anmälan, dvs. S-anmälan, med benämningen undersökning av brandorsak.

Om det däremot finns skäl att misstänka brott vid en eldsvåda genomförs en förundersökning (FöUL, 805/2011 3 kap. 3 §). Detta bör dock inte uppfattas som att utredningens omfattning och intensitet nödvändigtvis skulle förändras väsentligt när man övergår till förundersökningen: en del av undersökningarna av brandorsaken är mycket arbetsdryga och tunga.

Vid övergång till förundersökning registreras en brottsanmälan, dvs. en R-anmälan med brottsbeteckning. Om fallet först har undersökts som blandad anmälan med beteckningen undersökning av brandorsak, men det finns skäl att misstänka brott när undersökningen framskrider, avslutas den blandade anmälan och en brottsanmälan om fallet öppnas med en eller flera brottsbeteckningar. Brottsbeteckningarna kan ändras under undersökningen när uppgifterna preciseras. Till exempel kan just räddningsmyndighetens sakkunnigutlåtande ha en central roll i utredningen av vilket brottsrekvisit gärningen uppfyller. Detta bedöms sedan både i förundersöknings-, åtalsprövnings- och domstolsskedet.

Vid förundersökningen utreds enligt vad ärendets art förutsätter bland annat det misstänkta brottet, de förhållanden under vilka brottet har begåtts, den skada som har orsakats och den vinning som har fåtts genom brottet samt parterna. Vid förundersökningen ska dessutom målsägandens privaträttsliga anspråk utredas, om hen har bett åklagaren föra talan om anspråket. (FöUL 1 kap. 2 §)

Om det finns skäl att misstänka brott i ärendet ska man som följande fråga separat bedöma hur förundersökningen fortsätter.

- **Huvudregeln är att en förundersökning ska göras.** Hit räknas också att ärendet avslutas i ett bötesförfarande.
- **Avslutande av förundersökning:** undersökningsledaren kan avsluta undersökningen i mindre brott där målsäganden inte har några anspråk (FöUL 3 kap. 9 §) eller om det vid undersökningen framgått att inget brott har begåtts eller att åtal i saken inte kan väckas mot någon (FöUL 10 kap. 2 § 2 mom.). Till exempel: den brottsmisstänkte är under 15 år eller har avlidit.
- **Avbrytande av förundersökning:** genom undersökningsledarens beslut kan en förundersökning avbrytas efter att den inletts, om ingen är misstänkt för brottet eller om

utredning som påverkar ärendet inte kan fås (FöUL 3 kap. 13 §). En förundersökning som avbrutits kan öppnas inom ramen för åtalsrättens preskriptionstid (se underkapitel 4.2).

- **Begränsning av förundersökningen:** åklagaren kan på framställning av undersökningsledaren begränsa förundersökningen. Då görs ingen förundersökning eller en redan inledd förundersökning läggs ned. I praktiken är det fråga om fall där åklagaren skulle fatta beslut om åtalseftergift (se underkapitel 4.3).

Som konstaterats är huvudregeln att en förundersökning ska göras. Följande skede i förundersökningen är åklagarens åtalsprövning.

3.1 Kommunikationen över räddningsverksamheten under en utredningsprocess som en särskild fråga

Räddningsverket ska i sin kommunikation om räddningsverksamheten och brandutredningen beakta tryggheten av förutsättningarna för en eventuell polis- eller förundersökning. I fråga om kommunikationen måste man skilja mellan olika myndigheters roller och vilket skede av händelsen och undersökningen man befinner sig i. Kommunikationen har sina egna ramvillkor beroende på om man befinner sig mitt i händelsen, i utredningsskedet eller i en situation efter utredningsskedet.

Räddningsverket ansvarar för **räddningsverksamheten** och till räddningsverksamheten hör också kommunikationen under den (RäL 32 §). Om myndigheter från flera ansvarsområden deltar i räddningsverksamheten, är räddningsledaren allmän ledare (RäL 35 §).

Ofta är det redan under räddningsverksamheten eller kort därefter klart att polisen kommer att undersöka ärendet. Representanter för räddningsväsendet bör i detta sammanhang vara återhållsamma i att kommentera till exempel brandorsaken eller antändningsplatsen. I kommunikationen är det ofta ändamålsenligt att nämna att räddningsväsendet och polisen undersöker ärendet i samarbete.

Målen för **brandutredningen** anges däremot i 41 § 1 mom. i räddningslagen. Det är nödvändigt att informera om utvecklingen av räddningsverksamheten och aktionsberedskapen inom räddningsverken och räddningsbranschen, medan förebyggandet av motsvarande olyckor och en begränsning av skadorna vänder kommunikationsbehovet utåt till offentligheten.

Räddningsväsendet behöver därför informera om sin egen verksamhet, till exempel med tanke på förebyggandet av olyckor – både under olyckssituationen och när slutsatserna från brandutredningen är klara. Till exempel i fråga om bränder i apparater kan till exempel Tukes också ha kommunikationsintresse. Då bör man fundera på vem som har det mest ändamålsenliga ansvaret för kommunikationen, med vilka metoder och med vilken tidtabell.

För räddningsväsendets del har innehållet i kommunikationen om räddningsverksamheten eller brandutredningen inte reglerats i lag. För polisens del är situationen en annan: utgångspunkten är att det inte finns någon skyldighet att informera om förundersökningen, och det är alltid fråga om

prövning från fall till fall – inte en huvudregel. Förundersökningslagens anda är snarare inskränkande än utvidgande (FöUL 11 kap. 7 §):

Om det är behövt att informera om en förundersökning på grund av ärendets samhälleliga betydelse eller det allmänna intresse det väcker eller för att ett brott ska kunna utredas, den som är misstänkt för brott ska kunna nås, ett nytt brott ska kunna förhindras eller skada till följd av ett brott ska kunna förhindras eller av någon annan motsvarande orsak, ska informationen ges så att ingen utan fog blir misstänkt och så att ingen i onödan orsakas skada eller olägenhet.

Namnet på eller bilder av en person får lämnas till offentligheten bara om det är nödvändigt för att ett brott ska kunna utredas, en misstänkt ska kunna nås, ett nytt brott ska kunna förhindras eller skada till följd av ett brott ska kunna förhindras.

Vid information om förundersökning ska dessutom förundersökningsprinciperna enligt 4 kap. beaktas. Det föreskrivs särskilt om skyldighet att hemlighålla omständigheter som uppdagats vid förundersökning.

Undersökningsledaren och dennes chef samt andra tjänstemän som dessa har utsett har rätt att lämna ut uppgifter om en förundersökning till offentligheten. Även åklagaren har rätt att lämna ut uppgifter efter det att förundersökningen har avslutats.

För polisens del ansvarar undersökningsledaren för kommunikationen i både polis- och förundersökningsfall. Polisen omfattas av begränsande lagstiftning som i vissa situationer hindrar polisens kommunikation (utöver ovan citerade FöUL särskilt 24 § 1 mom. 3–5 punkten i MyndOffL). Då kan man komma överens om kommunikationsansvaret och -innehållet och fördela det på ett ändamålsenligt sätt. Det är bra att på förhand komma överens om gemensamma verksamhetsmodeller i de regionala samarbetsgrupperna för brandutredning. Då är kommunikationen stilren och konsekvent, och riktlinjerna behöver inte övervägas från fall till fall mitt under kommunikationspressen.

4 Åtalsprövningsfasen

4.1 Åtalsprövning²

När förundersökningen är klar överförs brottmålet i processen vidare till åklagaren. Såsom konstaterats ovan (huvudkapitel 2) är åtalströskeln högre än förundersökningströskeln. I lagen används uttrycket *det finns sannolika skäl för att den misstänkte är skyldig till brottet* (RBL 1 kap. 6 § 1 mom. 3) punkten).

Åklagaren är en oberoende och självständig lagskipare i fråga om sina avgöranden och ska utföra åtalsprövningen opartiskt. Åklagaren ska också beakta den utredning som talar mot att åtal väcks.

Åklagaren gör åtalsprövningen utifrån förundersökningsprotokollet. Åklagaren avgör utifrån materialet om hen väcker åtal för det misstänkta brottet eller inte. Vid åtalsprövningen är åklagaren inte bunden av de brottsrubriceringar med vilka förundersökningen har gjorts i ärendet, utan åklagaren bedömer självständigt vilken rubricering hen yrkar på straff för.

Om åklagaren väcker åtal, uppgör hen en stämningsansökan. I stämningsansökan beskrivs vilket brott åtalet gäller. Den stämningsansökan som åklagaren lämnat in till domstolen innehåller dessutom ett påföljdsställningstagande. Åklagaren ska framställa ett alternativt straffyrkande (sekundärt åtal), när beskrivningen av gärningen också kan omfatta rekviset för ett annat brott och när det vid förhandsbedömningen är osäkert vilket av brotten domstolen slutligen anser att svaranden har gjort sig skyldig till (Jokela 2018, 343). Om det till exempel är oklart om gärningen är uppsåtlig kan det primära straffyrkandet vara sabotage och det alternativa straffyrkandet vållande av allmän fara.

Om åklagaren låter bli att väcka åtal, upprättar åklagaren ett skriftligt beslut om åtalseftergift och motiverar sitt beslut. Innan åklagaren fattar beslut om åtalseftergift ska hen bedöma om ärendet har blivit utrett vid förundersökningen på det sätt som ärendets art förutsätter (Uppgörande av beslut om åtalseftergift och beslutets innehåll).

Om det inte finns tillräckliga bevis för att den misstänkte är skyldig till brottet, låter åklagaren bli att väcka åtal. Om det finns sannolika skäl till stöd för brottsmisstanken ska åtal i allmänhet väckas. Åklagaren kan dock även i dessa fall låta bli att väcka åtal. Grunderna för åtalseftergift behandlas nedan i punkt 4.3.

Stämningsansökan delges svaranden, dvs. den åtalade, genom stämning. Stämningen utfärdas normalt av domstolen.

---

² I underkapitel 4.1 Åtalsprövning har man utnyttjat Åklagarmyndighetens framställning på sidan [Åtalsprövning | Åklagarmyndigheten \(syyttajalaitos.fi\)](#) (18.1.2024).

4.2 Preskription av åtalsrätten

Som det hänvisats till ovan (huvudkapitel 3) kan en avbruten förundersökning inledas inom ramen för åtalsrättens preskriptionstid. Preskriptionstiden för åtalsrätten är bunden till hur strängt maximistraffet för brottet i fråga är enligt lag. Bestämmelser om preskriptionstiden för åtalsrätten finns i 8 kap. 1 § i strafflagen.

Tabellen nedan innehåller de viktigaste (brotts)beteckningarna i anslutning till eldsvådor, deras straffskalor och preskriptionstiderna för åtalsrätten som härleds från dessa. De tre beteckningarna högst upp hänvisar till beteckningar av oaktsamhet, de sex lägsta till beteckningar som gäller avsiktliga gärningar.

Tabell 1 De centrala beteckningarna för brandbrott, deras straffskala och preskriptionstiderna för åtalsrätten

Beteckning	Straffskala	Åtalsrättens preskriptionstid
Räddningsförseelse (RÄL 106 §)	böter	2 år
Ovarsam hantering (SL 44 kap. 12 §)	min. böter, max. 6 månaders fängelse	2 år
Vållande av allmän fara (SL 34 kap. 7 §)	min. böter, max. 1 års fängelse	2 år
Skadegörelse (SL 35 kap. 1 §)	min. böter, max. 1 års fängelse	2 år
Grov skadegörelse (SL 35 kap. 2 §)	fängelse i minst 4 mån., max. 4 år	10 år
Försök till sabotage (SL 34 kap. 1 §)	fängelse i minst 4 mån., max. 4 år	10 år
Sabotage (SL 34 kap. 1 §)	fängelse i minst 4 mån., max. 4 år	10 år
Försök till grovt sabotage (SL 34 kap. 3 §)	fängelse i minst 2 år, max. 10 år	20 år
Grovt sabotage (SL 34 kap. 3 §)	fängelse i minst 2 år, max. 10 år	20 år

Preskriptionstiden för ett brott börjar löpa från den dag då brottet begicks. Preskriptionen avbryts när svaranden delges stämningen. I vissa situationer kan domstolen förlänga preskriptionstiden med ett år. (Preskription av åtalsrätten)

4.3 Grunderna för beslut om åtalseftergift

Beslutet om åtalseftergift kan basera sig antingen på processuella eller prövningsbaserade grunder.

När det gäller **processuella grunder** har åklagaren ingen prövningsrätt, utan måste fatta beslut om åtalseftergift. Bestämmelser om processuella åtalseftergiftsgrunder finns i 1 kap. 6 a § i lagen om rättegång i brottmål (RBL). Sådana är följande:

- **gärningen är inte ett brott** (gärningen är inte straffbar enligt lag)
- **det finns inte sannolika skäl för att den misstänkte är skyldig till brottet**
- **åtalsrätten för gärningen har preskriberats**
- **åklagaren har inte åtalsrätt** (vanligtvis ett målsägandebrott där målsäganden inte har framställt åtalsbegäran, har återkallat åtalet eller annars avstått från att väcka åtal)

Bestämmelser om **åtalseftergift enligt prövning** finns i lagens två följande paragrafer (RBL 1 kap. 7 och 8 §). I dem fastställs alltså på vilka grunder **åklagaren kan låta bli att väcka åtal**. Sådana grunder är:

- **obetydlighetsgrunden** (7 § 1 punkten): *det misstänkta brottet kan inte väntas medföra ett strängare straff än böter och det misstänkta brottet som helhet bedömt måste anses vara ringa med hänsyn till dess menlighet eller den misstänktes skuld, sådan den misstänktes skuld framgår av det misstänkta brottet*
- **ungdomsgrunden** (7 § 2 punkten): *ett misstänkt brott vid vilket den som misstänks för det inte hade fyllt 18 år och som inte kan väntas medföra ett strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, och som snarare kan anses ha berott på oförstånd eller tanklöshet än på likgiltighet för förbud och påbud i lag*
- **skälighetsgrunden** (8 § 1 mom. 1 punkten): *rättegång och straff måste anses oskäliga eller oändamålsenliga med hänsyn till uppnådd förlikning mellan den som misstänks för brott och målsäganden, den misstänktes övriga handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av sin gärning, den misstänktes personliga förhållanden, gärningens övriga följder för den misstänkte, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter*
- **konkurrensgrunden** (8 § 1 mom. 2 punkten): *det misstänkta brottet, enligt vad som föreskrivs om bestämmande av gemensamt straff eller beaktande av tidigare utdömt straff, påverkar inte väsentligt det totala straffet*
- **kostnadsgrunden** (8 § 1 mom. 3 punkten): *kostnaderna för en fortsatt behandling av saken skulle stå i uppenbart missförhållande till sakens natur och den förmodade påföljden*

Mer om beslut om åtalseftergift se [Riksåklagarens anvisningar RÅ:2016:6 Hur beslut om åtalseftergift sätts upp samt beslutets innehåll](#).

5 Behandling av brottmål i domstol

5.1 Förberedelse i brottmål³

Tingsrätten börjar handlägga ett brottmål när åklagarens stämningsansökan har kommit till tingsrätten. Vid behov ber tingsrätten målsäganden meddela sitt skadeståndsanspråk om inte åklagaren yrkar skadestånd för målsägandens räkning.

Till svaranden skickas en stämning, genom vilken svaranden kallas till tingsrättens sammanträde, huvudförhandlingen, för att besvara det framlagda straffyrkandet och målsägandens skadeståndsanspråk. Svaranden kan uppmanas att redan före huvudförhandlingen tillstålla tingsrätten ett skriftligt svaromål.

Tingsrätten skickar kallelse till huvudförhandlingen också till de målsägande och vittnen samt eventuella sakkunniga, vilkas närvaro behövs för att saken ska kunna utredas.

Ärendet kan också avgöras utan huvudförhandling i ett så kallat skriftligt förfarande. Det finns flera ramvillkor för detta, till exempel att svaranden när gärningen begicks har varit myndig och det för inget enskilt brott som ingår i åtalet har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst två år. Svaranden ska också ha erkänt den gärning som anges i åtalet. (RBL 5a kap. 1 § 1 mom.) I det skriftliga förfarandet hörs inga sakkunniga eller vittnen.

5.2 Muntlig huvudförhandling

Rättegången är i regel offentlig, vilket betyder att vem som helst kan komma och följa den om hen så önskar. Domstolen kan dock under förutsättningar som bestäms i lag (t.ex. känslighet) besluta om att målet ska handläggas helt eller delvis bakom stängda dörrar.

Bestämmelser om faserna i huvudförhandlingen i brottmål finns i 6 kap. 7 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål (RBL 733/2015):

Vid huvudförhandling ska i följande ordning:

- 1) åklagaren och målsäganden framställa sina yrkanden och i korthet grunderna för dem,*
- 2) svaranden i korthet meddela hur svaranden ställer sig till de yrkanden som framställts mot honom eller henne;*

---

³ I underkapitel 5.1. I *Förberedelse i brottmål* har framställningen på Domstolsväsendets webbplats utnyttjats: [Rättegångsskeden - Domstolsväsendet \(oikeus.fi\)](https://www.oikeus.fi/fi/tyt/rahteingangsskeden-domstolsvasendet) (18.1.2024).

- 3) åklagaren och målsäganden närmare motivera sin ståndpunkt,
- 4) svaranden ges tillfälle att uttala sig med anledning av motpartens motivering,
- 5) tas upp bevis,
- 6) parterna slutföra sin talan och då vid behov lägga fram sin uppfattning om svarandens skuld och följden av brottet.

Rättegången fördjupas från en begränsad behandling i början mot en grundligare genomgång. Huvudförhandlingen i brottmål börjar med att åklagaren lägger fram åtalet, dvs. straffyrkandet och grunderna för det samt eventuella andra yrkanden. Åklagaren lägger också fram målsägandenas skadeståndsyrkanden som åklagaren har åtagit sig att driva.

Därefter hörs målsäganden. Om åklagaren inte har framställt målsägandens skadeståndsyrkanden, framställer målsäganden dem. Målsäganden kan förena sig med åklagarens straffyrkande eller yrka på annat straff. En målsägande kan också yrka på ersättning för rättegångskostnader.

När åklagaren och målsägandena har framställt sina yrkanden, meddelar svaranden kort sin ståndpunkt till de framställda yrkandena. Svaranden kan medge eller bestrida åtalspunkterna och målsägandens ersättningsyrkanden helt eller delvis och framföra sina motiveringar till sin ståndpunkt. I större fall har svaranden ombetts ge ett förhandssvar på dessa frågor, vilket strukturerar rättegången.

Därefter går man vidare till en sakframställning där åklagaren och målsäganden ska motivera sin ståndpunkt. Händelseförloppet beskrivs gärna som en oavbruten händelsekedja. Målsäganden stöder sig i allmänhet på åklagarens framställning och kan till exempel lägga till en beskrivning av grunderna för sina egna ersättningsyrkanden. Därefter framför svaranden sin ståndpunkt till sakframställningen och till exempel till skadeståndsanspråken.

Efter sakframställningen tas bevisning emot. Alla bevis som man vill åberopa ska genomgå vid huvudförhandlingen, eftersom tingsrätten avgör saken i rättegången enligt framlagd bevisning. I ett brottmål behandlas först åklagarens och sedan målsägandens skriftliga bevis, därefter svarandens skriftliga bevis. Både åklagaren, målsäganden och svaranden ombeds yttra sig om alla dessa.

Efter skriftlig bevisning tas muntlig bevisning emot, till exempel hörande av räddningsledaren. I detta skede av den muntliga förhandlingen hörs också den räddningsmyndighet som kallats som sakkunnig. (Närmare information om hörande av vittnen och sakkunniga finns i underkapitel 5.3.)

Slutpläderingsskedet framskrider i samma ordning som hela den tidigare behandlingen. Åklagaren ger sin slutplädering först, därefter målsäganden och sist svaranden. Vid behov tar åklagaren i sin egen slutplädering ställning till svarandens skuld och staffpåföljden, som kan påverkas till exempel av straffets

- skärpningsgrunder (SL 6 kap. 5 §),
- lindringsgrunder (SL 6 kap. 6 §), eller
- skälighetsgrunder (SL 6 kap. 7 §).

Huvudförhandlingen i brottmål räcker högst några timmar i de vanligaste ärendena. Behandlingen av omfattande och komplicerade ärenden kan ta flera dagar.

Tingsrätten meddelar avgörandet muntligen genast vid sammanträdet eller senare skriftligen som kanslidom. Domen fås då från tingsrätten och den kan skickas till parterna till exempel per e-post.

Om en part inte är nöjd med tingsrättens dom, kan hen söka ändring genom att överklaga den hos hovrätten. Den som är missnöjd med hovrättens dom kan ansöka om besvärstillstånd hos högsta domstolen. En dom som inte längre kan överklagas med egentliga rättsmedel kallas en lagakraftvunnen dom.

5.3 Sakkunnig och vittne vid rättegång – praxis

Det viktigaste före rättegången är att noggrant repetera den egna vittnesberättelsen eller sakkunnigutlåtandet.

I regel sköter domstolen om att kalla vittnen och sakkunniga. Av kallelsen ska framgå vilken dag, vid vilket klockslag och var sammanträdet hålls. I kallelsen ska också nämnas alla behövliga uppgifter om parterna och målet. (RB 17 kap. 41 §).

Ett vittne och en sakkunnig kan höras med anlitande av videokonferens där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra. En förutsättning är att domstolen anser att förfarandet är lämpligt. (RB 17 kap. 52 § 1 mom.)

Var och en är skyldig att infinna sig i domstolen för att höras i bevissyfte (RB 17 kap. 9 § 1 mom.) Laga förfall är sjukdom (läkarintyg ska lämnas in till domstolen) eller avbrott i den allmänna samfärdseln. Även andra förhinder kan vara giltiga; i fråga om dem prövar domstolen om förhindret kan godkännas som laga förfall. (RB 12 kap. 28 §). Detsamma gäller sakkunniga.

Det är skäl att komma till sammanträdesplatsen i god tid före den angivna tiden, eftersom alla som kommer till platsen genomgår en säkerhetskontroll. Det är skäl att notera att tidsplanen för sammanträdet kan dra ut på tiden. Det är möjligt att till exempel gå på lunch endast under pausen i rättegången eller om den sakkunniga/vittnet har underrättats om att tidtabellen har dragit ut på tiden. Den som har utsetts som vittne eller sakkunnig får i regel inte vara närvarande vid handläggningen av målet i större utsträckning än vad förhöret av hen kräver (RB 17 kap. 50 § 2 mom.).

Domstolens ordförande har en central roll när det gäller att ge anvisningar till vittnen och sakkunniga. Innan hörandet ska domstolens ordförande fråga den som hörs om hans namn och vid behov försäkra sig om personens identitet (RB 17 kap. 43 § 1 mom.).

Både vittnet och den sakkunniga avger en försäkran före förhöret. Försäkran läses upp efter domstolens ordförandes diktering. Vittnesförsäkran lyder som följer:

Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete att jag ska vittna och säga hela sanningen i denna sak, utan att förtiga, lägga till eller ändra någonting. (RB 17 kap. 44 § 1 mom.)

Den sakkunnigas försäkran lyder på följande sätt:

Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete att jag enligt bästa förstånd ska fullgöra det sakkunniguppdrag som jag fått. (RB 17 kap. 45 §)

I samma mål avges försäkran endast en gång. Till exempel om räddningsmyndigheten har fungerat som vittne eller sakkunnig i tingsrätten och ärendet behandlas också i hovrätten och räddningsmyndigheten kallas dit, avges ingen försäkran där längre. (Jokela 2018, 623.) Även då påminns dock den som hörs om sanningsplikten och om att hen fortfarande vittnar med stöd av sin försäkran (Rautio & Frände 2020, 295, 298–299).

Innan ett vittne eller en sakkunnig avger sin muntliga berättelse, ska domstolens ordförande förutom påminna hen om sanningsplikten även meddela att förhöret spelas in (RB 17 kap. 46 §). Ett vittne eller en sakkunnig får däremot inte med något medel spela in sitt eget hörande. Dessutom ska man helst slå av strömmen helt i mobiltelefonen eller åtminstone hålla den ljudlös. En påslagen mobiltelefon orsakar lätt störningar i domstolens inspelning.

Skriftliga anteckningar kan tas med till hörandet, men det är korrekt att meddela rättens ordförande om att de har tagits med. Vittnet får använda skriftliga anteckningar för att stöda minnet, men berättelsen ska läggas fram muntligen utan att hänvisa till den skriftliga framställningen. Om den som hörs i sin muntliga utsaga avviker från vad hen tidigare har berättat – till exempel vid förundersökningskedet – får den tidigare berättelsen användas som bevis till den del den muntliga utsagan avviker från den tidigare berättelsen. (RB 17 kap. 47 §)

Huvudförhöret av ett vittne eller en sakkunnig ska hållas av den part som åberopat den som ska höras (RB 17 kap. 49 § 1 mom.) Vid huvudförhöret ska den som hörs själv och vid behov med stöd av frågor avge sin berättelse i ett sammanhang (RB 17 kap. 48 § 2 mom.). Om flera personer hörs i bevissyfte i ett mål, ska de höras var för sig. Personerna får dock höras mot varandra, om deras utsagor eller utlåtanden är oklara eller motstridiga eller om det behövs av någon annan orsak. (RB 17 kap. 50 § 1 mom.)

Efter huvudförhöret följer ett **motförhör** som förrättas av motparten till den part som hållit huvudförhöret (RB 17 kap. 48 § 3 mom.). Exempel: räddningsmyndigheten har kallats till rättegång som vittne eller sakkunnig åberopat av åklagaren. Huvudförhöret hålls av den som åberopat den

som hörs – alltså åklagaren. Motförhöret genomförs i allmänhet av svarandens (dvs. den åtalades) biträde eller av svaranden själv, om hen inte anlitar ett biträde. Som Jokela (2018, 629) konstaterar,

i praktiken strävar man vid motförhöret i allmänhet efter att minska trovärdigheten hos bevisning som är skadlig för parten eller att i övrigt fästa uppmärksamhet vid motstridigheter i berättelserna eller vid vittnets förutfattade meningar.

I motförhörsskedet blir behandlingen ofta skarpare i tonen. Skillnaden mellan huvudförhöret och motförhöret är väl sammanfattad i lagen (RB 17 kap. 48 § 6 mom.):

Frågor som genom sitt innehåll, sin form eller sitt framställningssätt inbjuder till ett visst svar får inte ställas vid huvudförhöret. Vid ett motförhör och när kompletterande frågor ställs är sådana frågor tillåtna, när avsikten är att klarlägga i vilken mån vittnets berättelse motsvarar det verkliga händelseförloppet. Domstolen ska avvisa frågor som inte hör till saken eller som är förvirrande eller annars olämpliga.

Efter motförhöret har domstolen och parterna rätt att ställa frågor till den som hörs. Den part som höll huvudförhöret ska ges tillfälle att ställa sina frågor först. (RB 17 kap. 48 § 4 mom.) I detta skede är det av central betydelse att granska detaljer som blivit oklara i tidigare skeden, till exempel om ett vittne eller en sakkunnig har berättat om vissa saker på olika sätt under huvudförhöret och motförhöret (Jokela 2018, 629). I detta så kallade omförhör är spelreglerna för frågeställningen desamma som i motförhöret (Rautio & Frände 2020, 306).

Arvode och kostnadsersättning

Ett vittne har rätt att få skälig ersättning för behövliga kostnader för resor och uppehälle samt för ekonomisk förlust (RB 17 kap. 65 § 1 mom.). I ersättning för kostnader för uppehälle utgår dagtraktamente och logiersättning (BevKL 6 §). En sakkunnig har rätt till skäligt arvode för sitt arbete och för tidspillan samt till ersättning för behövliga kostnader. Om utlåtande har getts av en myndighet ska arvode och ersättning betalas endast om det föreskrivs särskilt om det. (RB 17 kap. 66 § 1 mom.)

6 Källor som använts i bilagan

Lagstiftning

Förundersökningslagen (805/2011)

Lagen om rättegång i brottmål (689/1997)

Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999)

Rättegångsbalken (4/1734)

Räddningslagen (379/2011)

Polislagen (872/2011)

Strafflagen (39/1889)

Lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/1972)

Beslut

JO 1585/4/2003. [Justitieombudsmannens beslut med anledning av Alpo Ruis klagomål.](#)

Webbplatser

[Rättegångsskeden - Domstolsväsendet \(oikeus.fi\)](#)

[Behandling av brottmål | Åklagarmyndigheten \(syyttajalaitos.fi\)](#)

[Preskription av åtalsrätten | Åklagarmyndigheten \(syyttajalaitos.fi\)](#)

Anvisningar

Begränsning av förundersökning. Åklagarmyndigheten, Riksåklagarens anvisningar / RÅ:2016:5.

Tillgänglig [RÅ:2016:5 Begränsning av förundersökning | Åklagarmyndigheten \(syyttajalaitos.fi\)](#).

Hänvisning 10.8.2023.

Hur beslut om åtalseftergift sätts upp samt beslutets innehåll. Åklagarmyndigheten, Riksåklagarens anvisningar / RÅ:2016:6. Tillgänglig [RÅ:2016:6 Hur beslut om åtalseftergift sätts upp samt beslutets innehåll | Åklagarmyndigheten \(syyttajalaitos.fi\)](#). Hänvisning 10.8.2023.

Forskning

Jokela, Antti (2018). Rikosprosessioikeus. Femte förnyade upplagan. Alma Talent Oy: Helsingfors.

Rautio, Jaakko & Frände, Dan (2020). Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. 2:a förnyade upplagan. Edita Publishing.